

the process of forming integration units in the region is determined.

Key words: integration, international economic integration, a Jordan bay, the Arab League, the «Arab Spring», intraregional integration.

Мета. Метою даного дослідження є виявлення особливостей інтеграційної взаємодії країн Йорданського басейну в умовах нестабільної політичної обстановки і браку природних ресурсів для формування стійких національних і міжнародних стратегій розвитку.

Методика. Дослідження ґрунтується на діалектичному методі пізнання та системному підході. Основні наукові результати роботи отримано з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: дедукції та індукції системного аналізу і синтезу, систематизації та узагальнення; а також спеціальні методи аналізу: абстрактно-логічного аналізу (для обґрунтування особливостей інтеграційної взаємодії країн Йорданського басейну).

Результати. Визначено особливості сучасного етапу становлення інтеграційної взаємодії країн. Встановлено характерні риси міжнародних відносин між країнами Йорданського басейну. Виявлено основні передумови розвитку інтеграційних процесів в країнах Йорданського басейну. Представлені особливості внутрішньорегіонального і трансрегіонального співробітництва країн регіону. Розглянуто роль міжнародних організацій в процесах формування інтеграційних одиниць в регіоні.

Ключові слова: інтеграція, міжнародна економічна інтеграція, Йорданський басейн, ЛАД, «арабська весна», внутрішньорегіональна інтеграція.

УДК 339.9+338.43

Бочарова Ю.Г.,
канд. екон. наук, доц.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: y.bocharova@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ МОЛОКА

Bocharova Yu.,
Candidate of Economics,
Associate Professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: y.bocharova@ukr.net

PECULIARITIES OF COMPETITION IN THE GLOBAL MILK MARKET

Мета. Визначити стан та особливості розвитку світового ринку молока та молочних продуктів, провести аналіз конкурентної структури ринку та рівня його концентрації.

Методи. Використані діалектичний метод наукового пізнання, методи угруповання та класифікації, методи аналізу рядів динаміки, коефіцієнтний аналіз.

Результати. На основі проведеного аналізу визначено кількісні та якісні особливості розвитку світового ринку молока та молочних продуктів, надано характеристику його конкурентної структури та рівня концентрації.

Ключові слова: світовий ринок, молоко та молочні продукти, конкуренція, концентрація, експорт, імпорт, виробництво.

Постановка проблеми. Незважаючи на той факт, що глобальні моделі споживання продовольства змінюються в умовах глобалізації, базові продовольчі товари (зернові

культури, фрукти та овочі, риба, м'ясо, молоко та молочні продукти, рослинні олії та тваринні жири, олійні культури, цукор, тропічні напої) продовжують відігравати вагомую роль у структурі споживання продовольства всіх країн сучасного світу. Як свідчать результати аналізу товарної структури світового імпорту продовольства, населення світу демонструє сталий та значний попит на фрукти та овочі (в середньому 19% вартісного обсягу світового імпорту продовольства – 229,5 млрд дол. щороку), м'ясо (в середньому 13% – 160,5 млрд дол. щороку), зернові (в середньому 12,8% – 156,5 млрд дол. щороку), рибу (в середньому 11,4% – 137,5 млрд дол. щороку) – у цілому, на сукупну частку фруктів та овочів, м'яса та рибу, зернових припадає майже 60% від світових обсягів імпорту продовольства. Для порівняння, на частку молока та молочних продуктів припадає в середньому 6,4% світового імпорту продовольства – в середньому 79,5 млрд дол. на рік, на частку рослинної олії та тваринних жирів – 7% – 86,5 млрд дол., на частку цукру – 3,4% – 41,5 млрд дол., тропічних напоїв – 8,3% – 101 млрд дол. на рік. При цьому слід зазначити, що упродовж аналізованого періоду, фіксується зростання попиту на фрукти та овочі (на 3,2%), рибу (на 1,2%), м'ясо (0,1%) та тропічні напої (на 0,5%), зменшення попиту на зернові (на 0,8%), на молоко та молочні продукти (на 2%), на рослинні олії та тваринні жири (на 0,5%), на олійні культури (на 0,1%), на цукор (на 0,7%).

Таблиця 1 – Товарна структура світового імпорту продовольства

Найменування товарів	2014 рік		2015 рік*		Абсолютне відхилення	
	млрд дол	%	млрд дол	%	млрд дол	%
Усього світ	1346	100	1085	100	-261	0,0
Фрукти та овочі	235	17,5	224	20,6	-11	3,2
Зернові	178	13,2	135	12,4	-43	-0,8
Риба	145	10,8	130	12,0	-15	1,2
М'ясо	177	13,2	144	13,3	-33	0,1
Молоко та молочні продукти	100	7,4	59	5,4	-41	-2,0
Рослинні олії та тваринні жири	99	7,4	74	6,8	-25	-0,5
Олійні культури	86	6,4	68	6,3	-18	-0,1
Цукор	50	3,7	33	3,0	-17	-0,7
Тропічні напої	109	8,1	93	8,6	-16	0,5

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних [1]

Беручи до уваги зазначене вище, важливе значення на сьогодні має аналіз стану та особливостей розвитку (у т.ч. конкурентної структури) світових ринків базових продовольчих товарів в цілому та світового ринку молока та молочних продуктів зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії та особливостей розвитку світового ринку продовольства в цілому, світовому ринку молока та молочних продуктів присвячено роботи значної кількості як українських, так і зарубіжних вчених [1]-[4]. Однак, незважаючи на суттєвий внесок наукової спільноти у розвиток теоретико-методологічних та прикладних аспектів функціонування та розвитку світового ринку молока та молочних продуктів, сьогодні або взагалі залишається поза увагою дослідників, або є фрагментарним дослідженням стану, особливостей розвитку та конкуренції на світовому ринку молока та молочних продуктів.

Мета статті. Метою роботи є визначення особливостей розвитку конкуренції на світовому ринку молока та молочних продуктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить проведений аналіз, у 2013-2015 рр. обсяг виробництва молочних продуктів у світі збільшився на 33,2 млн т., міжнародної торгівлі – на 2,6 млн т. Так, у 2015 році обсяг виробництва молочних продуктів у світі становить 800,7 млн т., торгівлі – 71,3 млн т. Загалом щороку у світі виробляється в середньому 786 млн т. молочних продуктів, 9% яких продаються на міжнародних ринках (табл. 2).

Таблиця 2 – Особливості розвитку світового ринку молочних продуктів [2]

Показники	Роки		
	2013	2014	2015
Світовий баланс млн т.			
Виробництво	767,5	789,0	800,7
Торгівля	68,7	72,6	71,3
Споживання продовольства на душу населення			
В світі, кг на рік	107,2	109,0	109,4
Розвинені, кг на рік	9,0	9,2	8,9
Індекс цін ФАО (2000-2004=100)	243	224	163

Основними виробниками молочних продуктів виступають країни, що розвиваються. На частку зазначених країн припадає в середньому 51,1% виробних у світі молочних продуктів, при цьому слід зазначити, що на країни із низьким рівнем доходів та дефіцитом продовольства припадає в середньому 24,3% вироблених у світі молочних продуктів. Для порівняння, на частку розвинених країн припадає в середньому 48,7% вироблених у світі молочних продуктів (табл.3). Регіонами-лідерами за обсягами виробництва молочних продуктів є: Азія – в середньому 38,4% вироблених у світі молочних продуктів та Європа – в середньому 27,7%. Для порівняння, на частку Африки припадає в середньому майже 6%, на частку Центральної Америки – 2,2%, Південної Америки – 8,9%, Північної Америки – майже 13%, Океанії – 4%. Країнами-лідерами із виробництва молочних продуктів є: Індія, США, країни ЄС. На частку зазначених країн припадає в середньому 18%, 11,9%, 20,2% світових обсягів виробництва молочних продуктів, відповідно.

Таблиця 3 – Виробництво молока та молочних продуктів, тис. т [1]

Регіон/країна	2011-2013 середнє		2014 рік		2015 рік		Абсолютне відхилення	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Азія	285917	37,8	302700	38,4	311420	38,9	25503	1,1
Африка	45089	6,0	46198	5,9	46547	5,8	1458	-0,1
Центральна Америка	16485	2,2	17088	2,2	17412	2,2	927	0,0
Південна Америка	67231	8,9	70277	8,9	71119	8,9	3888	0,0
Північна Америка	98838	13,1	101822	12,9	103196	12,9	4358	-0,2
Європа	212709	28,1	218880	27,7	219310	27,4	6601	-0,7
Океанія	29848	3,9	32022	4,1	31684	4,0	1836	0,0
Світ усього	756116	100,0	788988	100,0	800689	100,0	44573	0,0
у т.ч.:								

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Країни, що розвиваються	382891	50,6	403512	51,1	413240	51,6	30349	1,0
Розвинені країни	371276	49,1	383859	48,7	385863	48,2	14587	-0,9
Країни із низьким рівнем доходів та дефіцитом продовольства	179828	23,8	191306	24,2	197748	24,7	17920	0,9
Найменш розвинені країни	31819	4,2	32638	4,1	32794	4,1	975	-0,1

Як зазначалося вище, щороку у світі приблизно 9% вироблених молочних продуктів або 69,8 млн т виступають об'єктом торгівлі на світовому ринку. Основними експортерами молока та молочних продуктів виступають розвинені країни. На частку зазначеної групи країн припадає в середньому 82,1% світового експорту молока та молочних продуктів. Для порівняння, на частку країн, що розвиваються, припадає в середньому 17,9% світового експорту молока та молочних продуктів. Регіонами-лідерами за обсягами експорту молока та молочних продуктів виступають країни Європи та Океанії. На частку зазначених регіонів припадає в середньому 35,3% та 31,6% світового експорту молока та молочних продуктів відповідно. Для порівняння, на частку Азії припадає в середньому 9,4%, Африки – 1,8%, Центральної Америки – 1%, Південної Америки – 6,3%, Північної Америки – 14,6% світового експорту молока та молочних продуктів. Країнами-лідерами за обсягами експорту молока та молочних продуктів є: США – 13,9%, ЄС – 24,6%, Нова Зеландія – 26,4%.

Таблиця 4 – Експорт молока та молочних продуктів, тис. т (молочний еквівалент) [1]

Регіон/країна	2011-2013 середнє		2014 рік		2015 рік		Абсолютне відхилення	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Азія	6502	9,9	6837	9,4	6413	9,0	-89	-0,9
Африка	1164	1,8	1281	1,8	1292	1,8	128	0,0
Центральна Америка	635	1,0	705	1,0	723	1,0	88	0,0
Південна Америка	4565	7,0	4374	6,0	4106	5,8	-459	-1,2
Північна Америка	9589	14,6	11228	15,5	9877	13,8	288	-0,8
Європа	22342	34,1	25487	35,1	26180	36,7	3838	2,6
Океанія	20732	31,6	22654	31,2	22746	31,9	2014	0,2
Світ усього	65529	100,0	72565	100,0	71337	100,0	5808	0,0
у т.ч.:								
Країни, що розвиваються	12648	19,3	12727	17,5	12068	16,9	-580	-2,4
Розвинені країни	52881	80,7	59839	82,5	59269	83,1	6388	2,4
Країни із низьким рівнем доходів та дефіцитом продовольства	1347	2,1	1310	1,8	972	1,4	-375	-0,7
Найменш розвинені країни	189	0,3	167	0,2	179	0,3	-10	0,0

У структурі експорту, упродовж аналізованого періоду, як свідчить проведений аналіз, переважають сири та сухе незбиране молоко. При цьому слід зазначити, що дана тенденція збережеться і у 2024 році.

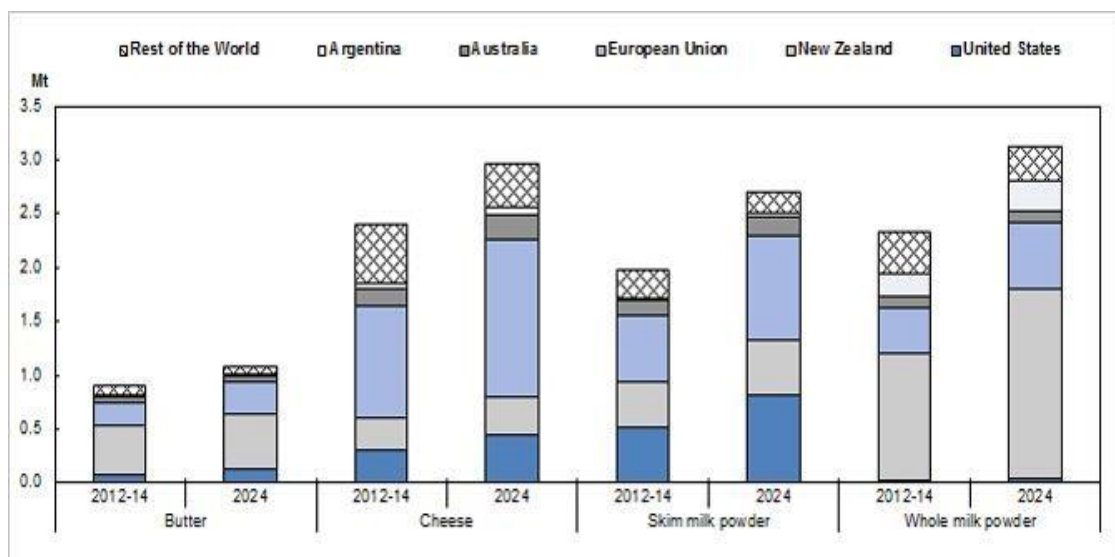

Рисунок 1. Товарна структура експорту молока та молочних продуктів [3]

Світовий ринок продавців молока та молочних продуктів, за результатами проведеного аналізу, характеризується помірним рівнем концентрації, однак суттєвими диспропорціями у розмірах суб'єктів ринку – нерівністю розмірів суб'єктів ринку, значною ринковою владою найбільших його суб'єктів, наближається за своїми параметрами до монополії (табл. 5).

Таблиця 5 – Показники концентрації та особливостей конкуренції на світовому ринку продавців молока та молочних продуктів

Рік	Коефіцієнт концентрації, %	Індекс Херфіндаля-Хіршмана	Коефіцієнт відносної концентрації (К)	Дисперсія логарифмів ринкових часток	Індекс максимальної частки
2011-2013	64,41422881	1561,417596	0,768514497	7,977857122	0,799292752
2014	65,47922552	1589,54284	0,762816383	8,014404096	0,801663227
2015	64,64667704	1597,075047	0,751477165	7,881136464	0,803701866

Джерело: розраховано та складено автором на основі даних [1]

Основними імпортерами молока та молочних продуктів є країни, що розвиваються, на частку яких припадає в середньому 81,6% загальносвітових обсягів імпорту молока та молочних продуктів. Для порівняння, на частку розвинених країн припадає в середньому 18,4% світового імпорту молока та молочних продуктів. Регіонами-лідерами за обсягами імпорту молока та молочних продуктів є: Азія та Африка. В середньому на зазначені регіони припадає 58,1% та 14,6% світового імпорту молока та молочних продуктів відповідно. Для порівняння, на частку Центральної Америки припадає 7,5%, Південної Америки – 5,4%, північної Америки – 3,6%, Європи – 9,5%, Океанії – 1,4% світового імпорту молока та молочних продуктів.

Країнами-лідерами за обсягами імпорту молока та молочних продуктів є: Китай – 16,7% , Росія – 5,7%, Мексика – 4,6%, Саудівська Аравія – 4,4%, Алжир – 4,4%.

**Таблиця 6 – Імпорт молока та молочних продуктів, тис. т
(молочний еквівалент) [1]**

Регіон/країна	2011-2013 середнє		2014 рік		2015 рік		Абсолютне відхилення	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Азія	35356	56,3	41185	59,7	39406	58,3	4050	2,0
Африка	9254	14,7	9781	14,2	10075	14,9	821	0,2
Центральна Америка	4890	7,8	4802	7,0	5157	7,6	267	-0,2
Південна Америка	3587	5,7	3304	4,8	3883	5,7	296	0,0
Північна Америка	2017	3,2	2406	3,5	2729	4,0	712	0,8
Європа	6812	10,9	6633	9,6	5392	8,0	-1420	-2,9
Океанія	849	1,4	931	1,3	947	1,4	98	0,0
Світ усього	62765	100,0	69041	100,0	67589	100,0	4824	0,0
у т.ч.:								
Країни, що розвиваються	50675	80,7	56411	81,7	55666	82,4	4991	1,6
Розвинені країни	12090	19,3	12630	18,3	11923	17,6	-167	-1,6
Країни із низьким рівнем доходів та дефіцитом продовольства	7451	11,9	7306	10,6	7380	10,9	-71	-1,0
Найменш розвинені країни	3501	5,6	3765	5,5	3757	5,6	256	0,0

Як свідчать результати проведеного аналізу, світовий ринок покупців молока та молочних продуктів характеризується низьким рівнем концентрації, однак, суттєвими диспропорціями у розмірах суб'єктів ринку – нерівністю розмірів суб'єктів ринку, значною ринковою владою найбільших його суб'єктів, наближається за своїми параметрами до монополії (табл.7).

**Таблиця 7 – Показники концентрації та особливостей конкуренції
на світовому ринку покупців молока та молочних продуктів**

Рік	Коефіцієнт концентрації, %	Індекс Херфіндаля- Хіршмана	Коефіцієнт відносної кон- центрації (К)	Дисперсія логарифмів ринкових ча- сток	Індекс макси- мальної частки
2011-13	27,658727	438,3977	-	3,877571174	0,767652196
2014	29,30142959	527,8711	-	3,894114511	0,802609335
2015	24,06752578	402,0724	-	3,95853697	0,760595911

Джерело: розраховано та складено автором на основі даних [1]

Висновки. Як свідчать результати проведеного аналізу, світовий ринок як продавців, так і покупців молока та молочних продуктів наближається за своїми параметрами до монополії, характеризується суттєвими диспропорціями у розмірах суб'єктів ринку – нерівністю розмірів суб'єктів ринку, значною ринковою владою найбільших його суб'єктів.

Список літератури / References

1. Food Outlook: biannual report on global food markets, October 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-I5003E.pdf>.
Food Outlook: biannual report on global food markets (2015). Available at : <http://www.fao.org/3/a-I5003E.pdf>.
2. FAO Statistical Pocketbook 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>.
FAO Statistical Pocketbook (2015). Available at : <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>
3. Exports of dairy products by origin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agri-outlook.org/commodityanalysis/dairy/>.
Exports of dairy products by origin (2015). Available at : <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>
4. Продовольча безпека і персоніфікація харчування: у пошуках балансу і ефективної системи управління: монографія / М-во освіти і науки України; О.Б. Чернега [та ін.]; наук. ред. О.Б. Чернега – Кривий Ріг : Октан-Принт, 2015. – 256 с.
Chernega, O.B. (2015) *Prodovol'cha bezpeka i personifikatsiia kharchuvannia: u poshukakh balansu i efektyvnoi systemy upravlinnia: monohrafiia* [Food security and nutrition personification, in search of balance and effective management system: monograph], Kryvyi Rih: Oktan-print Publ., 256 p.

Дата надходження рукопису 08.04.2016 р.

Objective. *To determine the condition and characteristics of the world market of milk and dairy products, to analyze the competitive structure of the market and level of its concentration.*

Methods. *Dialectical method of scientific knowledge, methods of grouping and classification, methods of time series analysis, ratio analysis are used.*

Results. *Based on the analysis the quantitative and qualitative features of the world market of milk and dairy products were determined, peculiarities of its competitive structure and level of concentration were characterized.*

Key words: *the world market, milk and dairy products, competition, concentration, export, import, production*

Цель. *Определить состояние и особенности развития мирового рынка молока и молочных продуктов, провести анализ конкурентной структуры рынка и уровня его концентрации.*

Методы. *Использованы диалектический метод научного познания, методы группировки и классификации, методы анализа рядов динамики, коэффициентный анализ.*

Результаты. *На основе проведенного анализа определены количественные и качественные особенности развития мирового рынка молока и молочных продуктов, охарактеризованы его конкурентная структура и концентрация.*

Ключевые слова: *мировой рынок, молоко и молочные продукты, конкуренция, концентрация, экспорт, импорт, производство.*